

Ο Hubert Dreyfus για τον “εύρωστο ρεαλισμό” στον Heidegger, ή Heidegger εναντίον Davidson*

ΓΚΟΛΦΩ ΜΑΓΓΙΝΗ

I

ΣΥΝΙΣΤΑ κοινό τόπο ότι το εγχείρημα διάνοιξης ενός πεδίου διαλόγου της σύγχρονης ηπειρωτικής φιλοσοφίας, ιδιαιτέρως της φαινομενολογίας, με την αναλυτική παράδοση αποτελεί ένα οιοσδήποτε ζητούμενο, καθώς στην πλειονότητα των περιπτώσεων ο εν λόγω διάλογος αντιμετωπίζεται ως μια ακόμη έκφραση μιας λιγότερο ή περισσότερο ανοικτής «διένεξης των Σχολών». Δεν είναι τυχαίο δε ότι, ήδη στις απαρχές της, στο «χώρισμα των δρόμων» –κατά τη χαρακτηριστική διατύπωση του Michael Friedman¹– των αρχών της δεκαετίας του ’30, το οποίο σηματοδοτεί η δημοσίευση του “Die Überwindung der Metaphysik” (1931) από τον Rudolf Carnap, έναν από τους επιφανείς εκπροσώπους του λογικού θετικισμού, όπου ασκείται δριμυία κριτική σε χαρακτηριστικές διατυπώσεις της εναρκτήριας διάλεξης του Χάιντεγκερ στο Πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ (1929) “Was ist Metaphysik?“, η διένεξη επιδεινώνεται και γενικεύεται παίρνοντας τον χαρακτήρα ανοικτής πολεμικής. Σε ό,τι ακολουθεί δεν θα μείνουμε τόσο στην προϊστορία της αντιπαράθεσης της επίθεσης επιφανών εκπροσώπων της αναλυτικής παράδοσης –με τον Ayer, τον Ryle, εκτός του Carnap²– στη χαϊντεγκεριανή ερμηνευτική φαινομενολογία, αλλά θα εστιάσουμε

* Η ανά χείρας μελέτη αποτελεί την ανεπτυγμένη εκδοχή ανακοίνωσης που έγινε στο πλαίσιο του 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Φιλοσοφίας της Επιστήμης, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης, Αθήνα, 29 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2012.

1 Friedman 2000, 11-25. Επίσης, Witherspoon 2003.

2 Για μια πολύ πρόσφατη πραγμάτευση του τρίπτυχου των αναλυτικών Carnap – Ayer – Ryle υπό το πρίσμα της πολεμικής τους στην ηπειρωτική και πιο συγκεκριμένα τη χαϊντεγκεριανή ή χαϊντεγκεριανής έμπνευσης φιλοσοφία: Vrahimis 2013 (για την αντιπαράθεση Carnap – Heidegger: σ. 46-54).

σε μια πρόσφατη εκδοχή του διαλόγου μεταξύ των δύο παραδόσεων από τη σκοπιά της φαινομενολογίας, υπό το πρίσμα μιας αντιπαραβολής των Μάρτιν Χάιντεγκερ και Donald Davidson, όπως αυτή αναπτύσσεται στον φαινομενολογικό στοχασμό του Hubert Dreyfus.³ Η επιλογή αυτή έχει να κάνει τόσο με τη σημασία και την επιρροή που άσκησε η συγκεκριμένη ερμηνεία σε μια γενιά σύγχρονων φαινομενολόγων που διαθέτουν και αναλυτική κατάρτιση όσο, και με όρους συστηματικούς, με τη θέση που κατέχει στο εγχείρημα προσέγγισης του αναλυτικού φιλοσοφικού «παραδείγματος» με το ηπειρωτικό και πιο συγκεκριμένα το φαινομενολογικό φιλοσοφικό «παράδειγμα» από εκπροσώπους των δύο «παραδειγμάτων» που κατέχουν και τα δύο φιλοσοφικά ιδιώματα σε μια προσπάθεια αμοιβαίας αναγνώρισης. Θα ήταν σκόπιμο, επίσης, να επισημάνουμε ότι ενώ στην περίπτωση του John McDowell⁴ ή του John Searle⁵ υπάρχει απευθείας διάλογος μεταξύ αυτών και του Hubert Dreyfus, κάτι τέτοιο δεν ισχύει για την περίπτωση του Donald Davidson.

II

Θα ήταν σκόπιμο να αναγνωρίσουμε καταρχάς την ιδιάζουσα θέση της φαινομενολογίας, ιδιαιτέρως της φαινομενολογίας στον Χούσερλ, στο διάλογο μεταξύ αναλυτικού και ηπειρωτικού φιλοσοφικού «παραδείγματος». Όπως εξηγεί ο μέντορας του Hubert Dreyfus στο Παν/μιο Stanford της Καλιφόρνιας Dagfinn Føllesdal, εάν η συστηματική διάκριση μεταξύ των δύο «παραδειγμάτων» είναι θεμελιωδώς λανθασμένη (*flawed*) ακόμη και για λόγους επισκόπησης,

3 Επισημαίνουμε εδώ τη διαφοροποίηση που εισάγει ο Στέλιος Βιρβιδάκης, στο πλαίσιο της πλέον πρόσφατης φάσης της ηπειρωτικής παράδοσης, μεταξύ αφενός μιας κατεύθυνσης που εκκινεί από τη γαλλική μεταμοντέρνα διάνοηση στους Lyotard, Deleuze και Guattari, αλλά και στον Derrida, και αφετέρου μιας δεύτερης κατεύθυνσης φιλοσόφων της ηπειρωτικής παράδοσης –στους οποίους ο Βιρβιδάκης συγκαταλέγει και τον Hubert Dreyfus– οι οποίοι «δοκιμάζουν να αναδιατυπώσουν με σαφήνεια, να επανερμηνεύσουν και να υποστηρίξουν με στέρεα επιχειρήματα μερικές από τις σημαντικότερες ηπειρωτικές θεωρήσεις και τα συγκεκριμένα πορίσματά τους» (Βιρβιδάκης 2005, 33).

4 McDowell 2007 και Dreyfus 2007. Βλ. επίσης Dreyfus 2013 και McDowell 2013.

5 Searle 2000 και Dreyfus 2000.

ο βασικός λόγος είναι ότι ούτε η ταξινόμηση με βάση τα προβλήματα, ούτε εκείνη στη βάση των θεωριών αλλά, επίσης, ούτε εκείνη στη βάση των Σχολών μπορούν να προσδιορίσουν το ποιόν λ.χ. της αναλυτικής φιλοσοφίας, παρά μόνο ο *τρόπος προσέγγισης* στα προβλήματα και τις θεωρίες, που είναι αυτός της δικαιολόγησης και του επιχειρήματος, κι όχι αυτό που συνιστά κοινότοπη παραδοχή, δηλ. το κριτήριο της λογικής ανάλυσης. Υπ’ αυτό το πρίσμα, ένας φαινομενολόγος, όπως ο Χούσερλ, μπορεί εύκολα να συνομιλήσει με αναλυτικούς φιλοσόφους, στη βάση της αναγνώρισης από αυτόν των αρχών της λογικής εγκυρότητας και δικαιολόγησης.⁶ Το ίδιο ισχύει λ.χ. και για συγκεκριμένα ρεύματα της ερμηνευτικής παράδοσης, τα οποία μπορούν να συνομιλήσουν με την αναλυτική παράδοση στο πλαίσιο αυτού που ο Føllesdal αποκαλεί «αναλυτική ερμηνευτική», στο μέτρο που δεν αποποιούνται τη φυσιοκρατική αρχή για το νόημα.⁷ Είναι μάλιστα σε αυτό το πλαίσιο που παραπέμπει στον Davidson, αλλά και στον Quine, στο μέτρο που και οι δύο ισχυρίζονται, υπό διαφορετικούς εντούτοις όρους, ότι τόσο η κατανόηση όσο και η ερμηνεία μπορούν να αποτιμηθούν φυσιοκρατικά

6 Føllesdal 1996, 203. Ο Føllesdal υποστηρίζει τη θέση περί «αναλυτικού Χούσερλ» νωρίς, ήδη από τη δεκαετία του ’60, με επίκεντρο τη χουσερλιανή θεωρία της αποβλεπτικότητας και του νοήματος και με ιδιαίτερες αναφορές στους Frege και Brentano (Føllesdal 1969). Ο Føllesdal αποτελεί, για τον Στέλιο Βιρβιδάκη, ενδεικτική περίπτωση «επιτυχούς λογικής ανασυγκρότησης ορισμένων κειμένων ερμηνευτικού ή και χαϊντεγκεριανού προσανατολισμού» (Βιρβιδάκης 2005), η οποία ανασυγκροτεί τη φρεγκεανή ερμηνεία –ή ερμηνεία της «Δυτικής Ακτής»– της χουσερλιανής φαινομενολογίας.

7 Στο πλαίσιο αυτό ο Føllesdal ψέγει την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ της αγγλοσαξονικής θεωρίας του νοήματος στους Quine και Davidson και της ηπειρωτικής ερμηνευτικής λ.χ. στον Gadamer. Είναι σαφές, επίσης, ότι προκρίνει την πρώτη. Στην περίπτωση λ.χ. του Davidson, σχολιάζοντας το *Inquiries into Truth and Interpretation*, ο Føllesdal γράφει: «Μία από τις βασικές συμβολές του Davidson είναι το ότι πρότεινε μια ενοποιημένη θεωρία του νοήματος, η οποία προβάλλει το πώς τα λόγια ενός ατόμου συμβαδίζουν με τη μελέτη των πράξεών του. Δεν υπάρχει κάτι ανάλογο με μια ενοποιημένη θεωρία της σκέψης και της πράξης στην παραδοσιακή ερμηνευτική αλλά είναι ξεκάθαρο ότι η ερμηνευτική δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτή. Επίσης, δεδομένου ότι το νόημα είναι η κεντρική έννοια της ερμηνευτικής, αυτή δεν μπορεί να αγνοήσει τη ριζική διερεύνηση της φύσης του νοήματος που ξεκίνησε ο Quine και ο Davidson» (Føllesdal 2001, 378).

– σε μεγαλύτερο βαθμό ο Quine και σε μικρότερο ο Davidson.⁸ Για τον Føllesdal, αυτή η σύγκλιση δεν ισχύει, εντούτοις, για τους συνεχιστές της φαινομενολογικής παράδοσης, τον Χάιντεγκερ κι ακόμη περισσότερο τον Ντερντά, καθώς αυτοί δεν φαίνεται να αναγνωρίζουν κριτήρια λογικής δικαιολόγησης και έγκυρης επιχειρηματολογίας και, κατά συνέπεια, κάνουν χρήση μιας ιδιότυπης φιλοσοφικής γλώσσας και ρητορικής· συνεπώς, κάθε προσπάθεια σύγκλισης ή και απλής συνδιαλλαγής τους με την αναλυτική φιλοσοφία είναι καταδικασμένη σε αποτυχία.⁹

Οι θέσεις του Føllesdal περί φυσιοκρατικής παραδοχής στις περινοήματος θεωρίες των Quine, Davidson, αλλά και του Χούσερλ,¹⁰ συνιστούν το σημείο αφετηρίας για την κριτική που του ασκεί ο Hubert Dreyfus.¹¹ Το πρόβλημα της αποτίμησης της χαϊντεγκεριανής ερμηνευτικής φαινομενολογίας λαμβάνει χώρα, συνεπώς, ευθύς εξαρχής, στο πλαίσιο μιας «διένεξης των Σχολών» που νοείται με όρους άλλους από τους παραδοσιακούς. Στη συνέχεια, θα διακρίνουμε τρεις φάσεις σε αυτή την εξέλιξη, που ξεκινά με το σημαντικό άρθρο του Dreyfus του 1980 “Holism and Hermeneutics”,¹²

8 Βλ. επίσης Føllesdal 1973, 297-299. Επίσης για το θέμα της λογικής δικαιολόγησης των πράξεων σε σχέση με το θέμα των πεποιθήσεων στον Davidson: Føllesdal 1982, 309-311, καθώς και για μια συγκριτική προσέγγιση του πρώιμου και του ύστερου Davidson, αλλά και για μια κριτική στη σχέση νοήματος και αντίληψης σε αυτόν: Føllesdal 1999, 142-145.

9 Føllesdal 1996, 204. Υπ’ αυτό το πρίσμα θα πρέπει να νοηθεί και η φαινομενικά παράδοξη θέση του Føllesdal ότι η διάκριση μεταξύ αναλυτικής και μη αναλυτικής φιλοσοφίας τέμνει (*runs across*) άλλες ταξινομήσεις εντός των δύο αυτών κυρίαρχων φιλοσοφικών «παραδειγμάτων», με τρόπο ώστε να μπορεί κανείς να κάνει λόγο για αναλυτική ή μη αναλυτική φαινομενολογία ή ερμηνευτική (Føllesdal 1996, 206).

10 Føllesdal 2001, 377. Για τη «δύσκολη» σχέση φαινομενολογίας – φυσιοκρατίας: Zahavi 2004.

11 Δεν είναι τυχαίο ότι η αντιπαράθεση Føllesdal–Dreyfus αναφορικά με το «πρωτεύειο της πρακτικής» (*primacy of practice*) στους Χούσερλ και Χάιντεγκερ είχαν ευρύτατη επιρροή και διαμόρφωσαν δύο αντίπαλες κατευθύνσεις εντός της φαινομενολογικής σχολής. Μια ενδεικτική τοποθέτηση που ακολουθεί την ερμηνευτική του Føllesdal είναι αυτή του Frederick Olafson (1975)· βλ. και την κριτική του Dreyfus (1991a). Για μια πρόσφατη τοποθέτηση στη διαμάχη Føllesdal–Dreyfus υπέρ του Føllesdal: Moran 2000, 58-63.

12 Dreyfus 1980.

αναπτύσσεται διεξοδικά στη μονογραφία του 1991 για το *Είναι και Χρόνος Being-in-the-World. A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*, για να καταλήξει σε μια στοχευμένη, ακόμη πιο οξεία, κριτική σε πρόσφατα άρθρα, τα οποία εστιάζουν στην αντιπαράθεση μεταξύ «συσταλτικού» (*deflationary*) και «εύρωστου» (*robust*) ρεαλισμού¹³ στους Davidson και Heidegger αντιστοίχως, δίνοντας με τη σειρά τους έναυσμα για έναν νέο γύρο αντιπαράθεσων εντός τόσο της αναλυτικής όσο και της φαινομενολογικής παράδοσης.¹⁴ Σε ό,τι αφορά τον τρίτο γύρο της αντιπαράθεσης, θα εστιάσουμε στο σημαντικό άρθρο των Dreyfus/Spinoza “Coping with Things-in-themselves: A Practice-Based Phenomenological Argument for Realism” (1999), κυρίως λόγω της ευρείας πρόσληψής του από φαινομενολόγους, όπως οι Jeff Malpas, Christopher Norris, Mark Wrathall, Mark Okrent, Theodore Schatzki, David Cerbone, και φαινομενολόγους φιλόσοφους της επιστήμης, όπως ο Joseph Rouse ή η Trish Glazebrook.

III

Δύο είναι οι βασικές κατευθύνσεις της σύγχρονης έρευνας –οντολογικής και γνωσιοθεωρητικής– όσον αφορά τον πρώιμο Heidegger

13 Ο όρος «συσταλτικός» προέρχεται από το πεδίο των σύγχρονων θεωριών για την αλήθεια, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μετριοπάθεια σε σύγκριση με τις ουσιοκρατικές αξιώσεις των κλασικών θεωριών για την αλήθεια. Βλ. ενδεικτικά: Davidson 1990. Βλ. σχετικά: Engel 2000, 58-66. Για την ασυμβατότητα της συσταλτικής θεωρίας της αλήθειας με τη χαϊντεγκεριανή «αλήθεια», η οποία συντάσσεται, κατά τον Engel, με τις «ουσιώδεις», «μη μετριοπαθείς» αντιλήψεις περί αληθείας, παρόλη την πιθανή σύγκλισή τους σε μεμονωμένα σημεία: Engel 2000, 80-82. Στο μέτρο που η συσταλτική θεωρία της αληθείας εκλαμβάνει την αλήθεια ως μια έννοια «οιονεί τετριμμένη ή “ισχνή”, και όχι [ως] μια βαθιά έννοια, φορτωμένη με νόημα» (71), η χαϊντεγκεριανή ερμηνεία δεν μπορεί να εκληφθεί ως «συσταλτική» στο μέτρο που «αποβλέπει στο να εκφράσει την ουσία της αληθείας, ως “αποκάλυψης” ή “διάνοιξης” του *Dasein* στο είναι...» (80).

14 Dreyfus 1999, 2001, 2006. Αν και η συγκεκριμένη μελέτη στοχεύει τον John McDowell, η κριτική στη γνωσιοκρατία και τον «μύθο του νοητικού» εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο πολεμικής που αφορά και τη θέση περί δικαιολόγησης με λόγους (*reasons*) στον Davidson.

του *Είναι και Χρόνος* καθώς και των πανεπιστημιακών παραδόσεων που είτε προηγούνται είτε έπονται αυτού. Η πρώτη κατεύθυνση έρευνας αντιμετωπίζει την υπαρκτική αναλυτική της Πρώτης Διαίρεσης του έργου του 1927 ως έκφραση ενός ιδιότυπου ιδεαλισμού – για παράδειγμα, χρονικού ιδεαλισμού (*temporal idealism*) κατά τον William Blattner¹⁵–, ενώ η δεύτερη εστιάζει στον ιδιότυπο μετα-μεταφυσικό ρεαλισμό που αναπτύσσεται σε αυτό.¹⁶ Η θέση του Hubert Dreyfus, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80 και στο πλαίσιο της υπεράσπισης της επιστημολογικής διαφοράς μεταξύ φυσικών επιστημών και επιστημών του ανθρώπου¹⁷ –και, αντιστοίχως, μεταξύ θεωρητικής και πρακτικής κατανόησης– είναι ότι η πρακτική κατανόηση δεν μπορεί να αναχθεί σε γνωσιακά στοιχεία, όπως είναι οι πεποιθήσεις και οι γνώμες, πράγμα που φαίνεται ότι αποδέχονται οι Quine, ο Davidson, αλλά και ο Husserl, κατά τον Dreyfus. Σε αντίθεση με αυτούς, τόσο στην «οντολογική ερμηνευτική»¹⁸ του πρώιμου Heidegger, αλλά και του ύστερου Wittgenstein, όσο και στον Merleau-Ponty, η πρακτική κατανόηση συμπεριλαμβάνει μεν πεποιθήσεις και υποθέσεις, αυτές όμως μπορούν να νοηματοδοτηθούν αποκλειστικά εντός συγκεκριμένων πλαισίων και ενάντια σε ένα υπόβαθρο (*background*) κοινών πρακτικών. Καθώς όμως οι πρακτι-

- 15 Με ευθεία αναφορά στον Dreyfus, ο Blattner σχολιάζει το «πρωτείο της πρακτικής» στο *Είναι και Χρόνος* και καταλήγει να διαπιστώσει ότι ο Χάιντεγκερ αιωρείται ανάμεσα στο εγχείρημα οικοδόμησης μιας υπερβατολογικής οντολογίας –πράγμα που τον φέρνει κοντά στον Καντ– και στο «πρωτείο της πρακτικής». Ο αδιαφιλονίκητος υπερβατολογισμός του (*transcendentalism*) είναι ένα στοιχείο που μια πραγμάτευση τύπου Dreyfus δεν μπορεί να κατανοήσει (Blattner 2007, 17-18). Βλ. επίσης το άρθρο του: Blattner 1994.
- 16 Για μια γενική επισκόπηση των θέσεων αυτών: Stepanich 1991. Ο Stepanich υποστηρίζει τη θέση ότι ο Χάιντεγκερ του *Είναι και Χρόνος* δεν ιστάται πέραν του ιδεαλισμού και του ρεαλισμού αλλά μεταξύ των δύο. Βλ. επίσης Tanzer 1998. Το άρθρο του Tanzer συνιστά πολεμική στη θέση του Blattner που εκλαμβάνει τον Χάιντεγκερ ως καντιανό ιδεαλιστή.
- 17 Σε αυτό το σημείο ο Dreyfus αντιπαράθεται στο πρωτείο της φυσιοκρατίας που οδηγεί κάποιον σαν τον Dagfinn Føllesdal στην υπεράσπιση της ενότητας φυσικών και κοινωνικών ή ανθρωπιστικών επιστημών.
- 18 Dreyfus 1980, 11. Εδώ ο προσδιορισμός του «οντολογικού» αντιπαράθεται στον επιστημολογικό και δη γνωσιοκρατικό χαρακτήρα της θεώρησης του νοήματος και της ερμηνείας λ.χ. από τον Davidson.

κές περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο ένα σύνολο δεξιοτήτων (*skills*), είναι μη αναγώγιμες σε γνωσιακά στοιχεία.

Στο άρθρο του 1980 “Holism and Hermeneutics” (*Ολισμός και ερμηνευτική*), ο Dreyfus έρχεται σε ευθεία αντιπαράθεση με τον Føllesdal σε ό,τι αφορά το θέμα του ολισμού, όρος που παραπέμπει ανοικτά στον Quine, αντιπαραβάλλοντας ένα είδος πρακτικού ολισμού (*practical holism*) στον κυρίαρχο θεωρητικό ολισμό (*theoretical holism*) των Quine και Davidson. Ποιες είναι όμως οι βασικές παραδοχές των θεωρητικών ολιστών όπως ο Davidson; Πρόκειται για την πεποίθηση, κατά πρώτον, ότι η επιστήμη εμπλέκει άμεσα ζητήματα ερμηνείας και, κατά δεύτερον, ότι η ερμηνεία είναι ένα είδος μετάφρασης μεταξύ θεωριών, καθώς η μετάφραση ως ερμηνεία του νοήματος καθίσταται αναγκαία κυρίως σε περιπτώσεις όπου υπάρχει αδυναμία ή μη συμβατότητα στην επικοινωνία ανάμεσα σε λόγους (*discourses*). Υπό το πρίσμα αυτό, η αρχή της μεγιστοποίησης της συμφωνίας στον Davidson,¹⁹ ως μετεξέλιξη της ριζικής ερμηνείας (*radical interpretation*) στον Quine,²⁰ είναι μια μορφή θεωρητικού ολισμού που ενισχύει το ιδεώδες της ενότητας των επιστημών ενώ συνάμα καθιστά τη φιλοσοφία ένα είδος μετα-ερμηνείας.²¹ Η θέση των θεωρητικών ολιστών όπως ο Davidson, οι οποίοι τελικά ανάγουν τη «γνώση υπόβαθρου» σε ένα ακόμη επιστημικό στοιχείο, λ.χ. σε μια πεποίθηση (*belief*),²² οφείλεται στην κυρίαρχη γνωσιο-

19 Davidson 2001c, 101.

20 Βλ. ενδεικτικά: Davidson 1973.

21 «Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, το να κατανοήσει κανείς ένα πρόσωπο από μια αλλότρια κουλτούρα ή το να κατανοήσει ένα ριζικά διαφορετικό είδος επιστήμης συνεπάγεται το να κάνει μια ολική θεωρία για μια ολική θεωρία, με άλλα λόγια, το να μεταφράσει στη δική του γλώσσα της θεωρίας που ενέχεται στη συμπεριφορά του άλλου προσώπου ή στη γλώσσα του. Η άποψη αυτή επομένως αντιμετωπίζει την κατανόηση ως επιστημολογικό πρόβλημα, ως ζήτημα θεωρητικής γνώσης...» (Dreyfus 1980, 6). Αντιθέτως, ένας πρακτικός ολιστής όπως ο Dreyfus υποστηρίζει τη διάκριση μεταξύ φυσικών επιστημών και επιστημών του ανθρώπου, καθώς η αφομοίωση των τελευταίων στο κυρίαρχο επιστημολογικό «παράδειγμα» των φυσικών επιστημών αφήνει ανεξερεύνητο το ρόλο και τη σημασία των πρακτικών, με άλλα λόγια, του μη γνωσιακού υπόβαθρου της γνώσης, στις επιστήμες του ανθρώπου.

22 Βλ. ενδεικτικά: Davidson 1974.

κρατία, η οποία επιζητεί τη θεωρητικοποίηση, με άλλα λόγια την τυποποίηση (*formalization*) των στοιχείων του υπόβαθρου. Έτσι, δε, ακριβώς λόγω αυτής της απόλυτης γνωσιακής διαπερατότητας του τελευταίου, το σχέδιο της ερμηνείας νοείται ως ένα «ατελεύτητο καθήκον» κατά τον ύστερο Χούσερλ του *Krisis*.²³ Σε αντίθεση με τη θεώρηση της ερμηνείας με όρους ριζικής μετάφρασης από τους Quine και Davidson, ο Dreyfus απεργάζεται ένα μοντέλο ερμηνείας ως ερμηνεύσης ή ερμηνευτικής εκδίπλωσης (*Auslegung*), με αφετηρία την πραγμάτευση της δομής του ερμηνευτικού κύκλου στο *Είναι και Χρόνος* με σκοπό να αναδείξει τον πρακτικό ολισμό ως τη θεώρηση εκείνη για την οποία υπάρχουν μη γνωσιακές προϋποθέσεις σε κάθε μορφή κατανόησης του νοήματος. Εδώ τρία είναι τα στοιχεία που συγκροτούν την ερμηνεύση²⁴ –με κύριο αυτό της προ-κατοχής (*Vorhabe*) που αφορά πάντοτε σε ένα σύνολο πρακτικών– εκ των οποίων εντούτοις οι θεωρητικοί ολιστές δεν αναγνωρίζουν παρά μόνο ένα, αυτό της προ-θέασης (*Vorsicht*).²⁵

23 «Για τον Quine και τον Davidson όλα όσα χρειάζεται κανείς προκειμένου να κατανοήσει μια άλλη εποχή ή μια άλλη κουλτούρα είναι μια θεωρία που μεγιστοποιεί τη συμφωνία όσον αφορά το ποιες πεποιθήσεις είναι αληθείς και ποιες είναι ψευδείς. Το γεγονός ότι οι πεποιθήσεις αυτές έχουν νόημα μόνο εντός μιας πρακτικής κατάστασης που λαμβάνει χώρα έναντι (*against a taken for granted*) ενός δεδομένου πολιτισμικού υπόβαθρου μοιάζει να μην αποτελεί γι' αυτούς ιδιαίτερο πρόβλημα, καθώς κατά τη γνώμη τους το υπόβαθρο μπορεί καθαυτό να γίνει το ρητό αντικείμενο μιας μορφής θεωρητικής αποδεσμευμένης (*detached*) ανάλυσης που αποκαλύπτει περαιτέρω πεποιθήσεις...» (Dreyfus 1980, 7).

24 «Όποτε ερμηνεύουμε κάτι ως κάτι, η ερμηνεύση θεμελιώνεται ουσιαστικά σε μια προγενέστερη κατοχή, θέαση και εννόηση [*Vorhabe, Vorsicht und Vorgriff*]. Η ερμηνεύση δεν είναι ποτέ αποϋπόθετη σύλληψη ενός προκειμένου [*eines Vorgegebenen*]» (*Είναι και Χρόνος*, § 32, σ. 252).

25 «Ο θεωρητικός κύκλος στον Quine προκύπτει από αυτό που ο Χάιντεγκερ αποκαλεί *Vorsicht*, δηλαδή από το ότι κάθε επαλήθευση λαμβάνει χώρα εντός μιας θεωρίας, και ότι δεν υπάρχει διέξοδος από τον κύκλο των ολιστικών υποθέσεων. Από την άλλη μεριά, ο ερμηνευτικός κύκλος στον Χάιντεγκερ αποφαίνεται ότι όλη αυτή η θεωρητική δραστηριότητα της πλαισίωσης και της επιβεβαίωσης υποθέσεων λαμβάνει χώρα όχι μόνο στο υπόβαθρο υπόρρητων ή ρητών εικασιών (*assumptions*), αλλά επίσης στο υπόβαθρο πρακτικών (*Vorhabe*), οι οποίες δεν χρειάζονται –και στην πραγματικότητα, δεν μπορούν– να περιληφθούν ως συγκεκριμένες προϋποθέσεις της θεωρίας, κι όμως αυτές ήδη προσδιορίζουν τι

IV

Την πολεμική αυτή στη γνωσιοκρατία, όπως αυτή εκφράζεται σε τόσο ετερόκλητες φιλοσοφικές θέσεις όσο αυτές των Davidson, Searle και Husserl, αναπτύσσει περαιτέρω ο Dreyfus στο βιβλίο-σχόλιό του στην Πρώτη Διαίρεση του *Είναι και Χρόνος* σε δύο κρίσιμα σημεία της όλης πραγμάτευσης, κατά πρώτον, με αναφορά στο ζήτημα του status της αποβλεπτικότητας, κατά δεύτερον, με αναφορά στα θέματα της γλώσσας και της ερμηνείας – όπου στο σημείο αυτό επαναλαμβάνεται σε μεγάλο βαθμό η κριτική στο θεωρητικό ολισμό του Davidson,²⁶ τέλος, το θέμα του ρεαλισμού στους Χάιντεγκερ και Davidson. Η αντιπαραβολή του Χάιντεγκερ προς τον Davidson στο θέμα της αποβλεπτικότητας συνοψίζεται στα εξής: είναι σημαντικό να περιγραφεί φαινομενολογικά ένα μοντέλο αποβλεπτικότητας που να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά την κυρίαρχη, καρτεσιανών καταβολών, νοοκρατική (*mental-ist*)-παραστασιοκρατική (*representationalist*) αντίληψη για τη σχέση υποκειμένου και κόσμου· η πλειονότητα των ερμηνευτών, μεταξύ των οποίων και ο Dagfinn Føllesdal, εκλαμβάνουν τη χάιντεγκεριανή υπαρκτική αναλυτική ως απλή αντιστροφή της χουσερλιανής αποβλεπτικότητας με την ανασκευή του πρωτείου της θεωρίας έναντι εκείνου της πράξης. Για τον Dreyfus, όμως, καμία τέτοια θεώρηση δεν μπορεί να συλλάβει σε βάθος το οντολογικό διακύβευμα της χάιντεγκεριανής διαύγασης της αποβλεπτικότητας, ή, με τους όρους του *Είναι και Χρόνος*, του Dasein, εάν το συλλάβει απλώς ως μια αντιστροφή της σχέσης θεωρίας και πράξης. Η έννοια της συμπεριφοράς (*Verhalten*) στον Χάιντεγκερ προκύπτει από τη ριζική υπέρβαση των παραδοσιακών θεωρήσεων της συνείδησης και σε καμία περίπτωση δεν προκύπτει από τη λογική ανακατασκευή της χουσερλιανής αποβλεπτικότητας. Εντός αυτού του πλαισίου της

μπορεί να αποτελέσει επιβεβαίωση.» (Dreyfus 1980, 10, έμφαση του συγγραφέα). Βλ. σχετικά: Stern 2000, 55-57.

26 Dreyfus 1991b, 218. Και πάλι στο επίκεντρο εδώ μοιάζει να είναι η ανασκευή του καρτεσιανισμού από τον Χάιντεγκερ (221).

οντολογικής ριζοσπαστικοποίησης της αποβλεπτικότητας, για την οποία το φαινομενολογικό μοτίβο του «μέσα-στον-κόσμο-Είναι» έχει κρίσιμη σημασία, η αιτιακή θεωρία της πράξης (*causal theory of action*) στον Davidson,²⁷ και σε μικρότερο βαθμό στον Searle, υποκρύπτουν στο κυρίαρχο γνωσιοκρατικό (*cognitivist*) «παράδειγμα»: «Ο Searle και ο Davidson συμφωνούν ότι η έννοια της πράξης είναι αιτιακή – ότι μια πράξη είναι μια σωματική κίνηση που έχει προκληθεί με τον ορθό τρόπο από μια νοητική κατάσταση. Ο Davidson θεωρεί ότι αυτή πρέπει να προκαλείται από μια πεποίθηση ή μια επιθυμία. Ο Searle έχει μια ισχνότερη άποψη, καθώς υποστηρίζει απλώς ότι αυτή πρέπει να προκαλείται από μια απόβλεψη».²⁸ Αντιθέτως, η ανωτερότητα της χαιντεγκεριανής θεώρησης έγκειται στο ότι: «μια τέτοια αυτοαναφορική συνείδηση δεν είναι το θεματικό αντικείμενο του *Είναι και Χρόνος*. Σύμφωνα με τον Χάιντεγκερ, αυτή η συνείδηση είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος εκκάλυψης και μάλιστα ένας παράγωγος τρόπος. Δεν είναι η σύνολη ανθρώπινη δραστηριότητα ηθελήμενη και για τον λόγο αυτό δεν προκαλείται κάθε δραστηριότητα από μια αυτοαναφορική νοητική κατάσταση».²⁹ Από την κριτική αυτή προκύπτει ότι: «δεν μπορούμε να συμπεράνουμε, όπως έκαναν οι παραδοσιακοί φιλόσοφοι από τον Αριστοτέλη έως και τον Davidson και τον Searle, ότι, επειδή απλώς η έννοια της πράξης που κατέχουμε απαιτεί μια πράξη να εξηγείται με όρους πεποιθήσεων και

27 Davidson 2001b, 72-81.

28 Dreyfus 1991b, 55. Η κριτική του Dreyfus άνοιξε έναν νέο γύρο αντιπαραθέσεων μεταξύ φαινομενολογίας και αναλυτικής φιλοσοφίας της πράξης γύρω από τη φύση και τη λειτουργία του πράττειν. Βλ. ενδεικτικά: Clarke 2010. Αν και στο στόχαστρο του Dreyfus μπαίνει, κατά τον Clarke, κυρίως η θεωρία της πράξης του John Searle, οι αιτιάσεις που διατυπώνονται ισχύουν και για την αιτιακή θεωρία της πράξης στον Davidson. Για μια προσέγγιση η οποία, αντίθετα με την ερμηνευτική τακτική του Dreyfus, αναζητεί τα σημεία σύγκλισης και διαλόγου της θεωρίας της πράξης στον Davidson με τη φαινομενολογική θεώρηση του ιστορικού χρόνου και της ιστορικότητας εν γένει στον Χάιντεγκερ: Schatzki 2006.

29 Dreyfus 1991b, 57. Με αυτή την έννοια μια θεώρηση τύπου Davidson οφείλεται σε αναδρομική εκλογίκευση (*retrospective rationalization*), καθώς η πρακτική μας δραστηριότητα δεν πρέπει αναγκαία να βασίζεται στην παρατήρηση (*inspection*) μιας εσώτερης νοητικής αιτίας.

επιθυμιών, όταν δεν βρίσκουμε συνειδητές πεποιθήσεις και επιθυμίες που προκάλεσαν τις πράξεις μας, μπορούμε δικαιολογημένα να τις προϋποθέσουμε (*postulate them*) στις εξηγήσεις μας». ³⁰ Συνεπώς, είναι η γνωσιοκρατική προκατάληψη που διαπερνά την αντίληψη του Davidson τόσο για το *status* της αποβλεπτικότητας όσο και για εκείνο της γλώσσας, ενώ από μεθοδολογικής πλευράς οφείλουμε, κατά τον Dreyfus, να αναγνωρίσουμε την προτεραιότητα της φαινομενολογικής περιγραφής στον Χάιντεγκερ έναντι της ορθολογικής ανακατασκευής στον Davidson και στις δύο περιπτώσεις. ³¹ Η μεταφορά της πολεμικής στο επίπεδο της οντολογίας, με ευθεία αναφορά στο θέμα του ρεαλισμού, δεν κάνει τίποτε άλλο από το να ολοκληρώνει τον κύκλο της κριτικής, αιχμή της οποίας αποτελεί ο θεωρητικός ολισμός και οι κατηγορίες της παραστασιοκρατίας και της γνωσιοκρατίας, με άλλα λόγια του καρτεσιανισμού. Ο Dreyfus ξεκινά την πραγμάτευση της § 43 (“Εδωνά-Είναι, κοσμικότητα και ρεαλιστικότητα”) του *Είναι και Χρόνος* από μια βασική παραδοχή: ο Χάιντεγκερ δεν είναι ούτε αντιρεαλιστής (*antirealist*) ή ιδεαλιστής, ούτε ιρρεαλιστής (*irrealist*) πραγματιστής ή εργαλειοκράτης ³² –ούτε όμως και ρεαλιστής με τη μεταφυσική έννοια του όρου ³³–

30 Dreyfus 1991b, 86.

31 Ο Dreyfus μοιάζει να απορρίπτει καθ’ ολοκληρίαν τη διαδικασία της λογικής ανακατασκευής στον Davidson, ενώ αναγνωρίζει ότι στον Searle έχουμε παράλληλα με αυτήν και την αναγκαιότητα μιας άμεσης νοηματοδοτούσας εμπειρίας (Dreyfus 2001, 181). Είναι σε αυτό το πλαίσιο που ο Dreyfus διευκρινίζει ότι το ζήτημα είναι εάν ξεκινά κανείς από ατομικές αποβλεπτικότητες, από συλλογικές αποβλεπτικότητες ή από διαθέσεις υπόβαθρου (*background dispositions*).

32 Αυτό είναι προφανές, για παράδειγμα, στη θεώρηση του Dagfinn Føllesdal, ο οποίος συσχετίζει τον Χάιντεγκερ με τον Dewey υποστηρίζοντας ότι και στους δύο η θεωρία είναι «η συνέχιση της πράξης με άλλα μέσα» (Føllesdal 2000, 232-233).

33 «Μαζί με το Dasein ως μέσα-στον-κόσμο-Είναι έχουν εκάστοτε ήδη διανοιγεί ενδόκοσμα όντα. Αυτή η υπαρκτικο-οντολογική απόφαση μοιάζει να συμφωνεί με τη θέση του Ρεαλισμού ότι ο έξω κόσμος είναι ρεαλιστικά παρευρισκόμενος. Στο μέτρο που αυτή η υπαρκτική απόφαση δεν αρνείται “την παρεύρεση ενδόκοσμων όντων”, συμφωνεί ως προς το συμπέρασμα –τρόπον τινά δοξογραφικά– με τη θέση του Ρεαλισμού. Διαφέρει όμως ριζικά από κάθε ρεαλισμό, κατά το ότι ο Ρεαλισμός ισχυρίζεται πως η ρεαλιστικότητα του “κόσμου”, όχι μόνο χρειάζεται να αποδειχτεί, παρά είναι και δυνατό να αποδειχτεί. Η υπαρ-

αλλά ελάχιστος ερμηνευτικός ρεαλιστής (*minimal hermeneutic realist*) ή ιντερναλιστής (*internal*) ρεαλιστής όσον αφορά τόσο το καθημερινό μέσα-στον-κόσμο-είναι όσο και τον κόσμο της επιστήμης.³⁴ Τι εννοεί όμως με τους χαρακτηρισμούς αυτούς; Ως ερμηνευτικός ρεαλιστής ο Χάιντεγκερ αποδέχεται ότι: «ο υποκείμενος ρεαλισμός (*background realism*) μιας επιστήμης δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δικαιολογηθεί ο ισχυρισμός ότι τα αντικείμενα της επιστήμης υπάρχουν ανεξάρτητα από τη δραστηριότητα των επιστημόνων, ούτε μπορεί αυτή η θεώρηση να υπαγορεύσει τη δομή που οφείλουν να έχουν τα αντικείμενα της επιστήμης».³⁵ Με άλλα λόγια, ο «ελάχιστος» ρεαλισμός του Χάιντεγκερ όσον αφορά την επιστήμη σημαίνει ότι, ναι μεν, οι φυσικές οντότητες είναι ανεξάρτητες από εμάς (τους επιστήμονες που τις μελετούν) αλλά ότι το *είναι αυτών των οντοτήτων*, με άλλα λόγια, το είναι της φύσης και η κατανοησιμότητά της δεν μπορούν παρά να εξαρτώνται από εμάς: «Το μόνο που μπορεί να κάνει η ερμηνευτική φαινομενολογία είναι να δείξει τη συνεκτικότητα της υπόθεσης υπόβαθρου (*background assumption*) του φυσικού επιστήμονα ότι η επιστήμη μπορεί να ανακαλύψει τον τρόπο του είναι της φύσης καθαυτήν».³⁶

κτική απόφαση αρνείται και τα δύο τούτα...» (*Είναι και Χρόνος*, σ. 327, έμφαση του συγγραφέα· ελαφρώς τροποποιημένη μετάφραση).

34 Dreyfus 1991b, 252-253.

35 Dreyfus 1991b, 254 (έμφαση του συγγραφέα). Με αυτήν την έννοια ο επιστημονικός ρεαλισμός του Χάιντεγκερ δεν είναι ούτε αναγωγιστικός, ούτε υλιστικός αλλά ούτε και φυσικαλιστικός (260-261). Για την ιδιαίτερος σύνθετη τοποθέτηση του Χάιντεγκερ περί το 1927-28 στο θέμα του ρεαλισμού εν γένει και στην επιστήμη ειδικότερα: Glazebrook 2001, 368. Για την Glazebrook, η θέση του Dreyfus περί ερμηνευτικού ρεαλισμού στον Χάιντεγκερ δεν αντέχει την κριτική, διότι κατ' αυτήν ο Dreyfus αρνείται να παρακολουθήσει την εξέλιξη του προβλήματος του ρεαλισμού, σε συνάφεια με εκείνο της επιστήμης, πέραν του *Είναι και Χρόνος* και του πρώιμου έργου του. Στην πραγματικότητα, η «διαίσθηση» περί ρεαλισμού στον Χάιντεγκερ δεν αντέχει την πίεση της αντιρεαλιστικής θέσης της παρακτικής αναλυτικής του *Είναι και Χρόνος* και καταπίπτει μαζί με αυτήν (384).

36 Dreyfus 1991b, 256. Πρβλ. «Το να πιστεύεις στη ρεαλιστικότητα του “έξω κόσμου”, σωστά ή λανθασμένα, το να αποδείχνεις αυτή τη ρεαλιστικότητα, επαρκώς ή ανεπαρκώς, να την προϋποθέτεις, ρητά ή όχι – όλα αυτά τα διαβήματα, μη έχοντας διασαφηνίσει πλήρως το έδαφός τους, προϋποθέτουν ένα

Είναι ακριβώς στη διαδικασία της ανίχνευσης του ιδιότυπου ρεαλισμού, που διατρέχει το χαϊντεγκεριανό φαινομενολογικό εγχείρημα, που προκύπτει η αναφορά στον Davidson, συγκεκριμένα όταν ο Dreyfus εισάγει έναν επιπλέον χαρακτηρισμό για να διαλευκάνει την «ελάχιστη ερμηνευτική» λειτουργία του ρεαλισμού σε αυτόν: ο χαϊντεγκεριανός ερμηνευτικός ρεαλισμός είναι πληθυντικός (*plural*), καθώς γι' αυτόν δεν υπάρχει μια και μοναδική περιγραφή της πραγματικότητας. Είναι αυτός ακριβώς ο πλουραλισμός που προσεγγίζει στο μέγιστο βαθμό τον Χάιντεγκερ στον Davidson: «ό,τι αποτιμάται ως πραγματικό σε μια κουλτούρα εξαρτάται από την ερμηνεία εντός των πρακτικών της». ³⁷ Με άλλα λόγια, καθώς η πραγματικότητα είναι σχετική με το πεπερασμένο *Dasein*, μπορεί να υπάρχουν πολλές αληθείς απαντήσεις στο ερώτημα «τι είναι πραγματικό;», ενώ κανένας από τους τρόπους εκκάλυψης της πραγματικότητας δεν είναι μεταφυσικά θεμελιώδης. Ο Χάιντεγκερ μοιάζει με έναν ιδεαλιστή ή με έναν σχετικιστή μονάχα όταν κανείς θεωρεί ότι μόνον ένα σύστημα περιγραφής μπορεί να αντιστοιχηθεί με τον τρόπο του είναι των πραγμάτων. Για τον Χάιντεγκερ, όμως, διαφορετικοί τρόποι κατανόησης του είναι αποκαλύπτουν διαφορετικά είδη οντοτήτων και, αφού κανένας τρόπος εκκάλυψης δεν είναι

υποκείμενο που αρχικά δεν έχει κόσμο, ή που είναι αβέβαιο για τον κόσμο του, και που κατά βάθος δεν ζητά παρά να εξασφαλίσει έναν κόσμο...» (*Είναι και Χρόνος*, σ. 327, έμφαση του συγγραφέα). Η Trish Glazebrook διατείνεται ότι ο Dreyfus έχει μια ισχυρή έννοια του «πλουραλιστικού» ρεαλισμού στο *Είναι και Χρόνος*, καθώς τον εκλαμβάνει ως μινιμαλιστικό. Γι' αυτήν, δεν πρόκειται για μινιμαλιστική θεώρηση αλλά για έναν μετα-μεταφυσικό πλουραλισμό απόλυτα συμβατό με το αίτημα για έναν «εύρωστο» ρεαλισμό (Glazebrook 2001, 384).

37 Dreyfus 1991b, 262. Βλ. επίσης: Dreyfus 1991c. Σε ό,τι αφορά τον Davidson, είναι ενδεικτικός ο τρόπος που ο Richard Rorty διατυπώνει τη θέση περί πλουραλισμού σε αυτόν: «Κατά τη γνώμη μου, αυτό που συνδέει φιλοσόφους που αποκαλούνται “μεταμοντέρνοι” με τον ύστερο Βιτγκενστάιν, τον Ντέιβιντσον και τον Μπράντομ είναι η κοινή τους άρνηση να θεωρήσουν ότι υπάρχουν κάποια είδη λόγου, εκφάνσεις του πολιτισμού μας που βρίσκονται σε στενότερη επαφή με τον κόσμο, που προσαρμόζονται ή ταιριάζουν καλύτερα σε αυτόν από οποιοδήποτε άλλο είδος λόγου...» (Engel και Rorty 2010, 69). Εντούτοις, αυτό που ο Rorty αποδίδει εδώ στη συνάφεια του Davidson με τον φιλοσοφικό μεταμοντερνισμό ερμηνεύεται από τον Dreyfus στη βάση της αποδοχής του θεωρητικού ολισμού σε αυτόν.

αληθής κατ' αποκλειστικότητα, το να αποδέχεται κανείς έναν τρόπο δεν σημαίνει ότι απορρίπτει τους υπόλοιπους. Κατά τον Dreyfus, υπάρχει μια βαθιά ομοιότητα μεταξύ του Χάιντεγκερ και του Davidson σε αυτό το σημείο. Και οι δύο θα συμφωνούσαν με την ιδέα ότι μπορούμε να κατανοήσουμε την πραγματικότητα χρησιμοποιώντας διάφορες περιγραφές καθώς και ότι η αλήθεια των ισχυρισμών μας υπό μια δεδομένη περιγραφή έχει τις όποιες ιδιότητες, ακόμη κι αν αυτές οι περιγραφές δεν ανάγονται σε μια και μοναδική περιγραφή, καθώς και ανεξάρτητα από το εάν εμείς που κάνουμε τις περιγραφές και οι τρόποι με τους οποίους τις κάνουμε υπάρχουν ή όχι».³⁸

V

Στο πρόσφατο άρθρο του “Coping With Things-in-themselves”, ο Dreyfus προχωρεί σε περαιτέρω διασαφήνιση των θέσεων του περί επιστημονικού ρεαλισμού στον πρώιμο –αλλά και στον ύστερο– Χάιντεγκερ και είναι σε αυτό το πλαίσιο που προκύπτει η διαφοροποίηση μεταξύ των οντολογικών θέσεων των Χάιντεγκερ και Davidson – ή μεταξύ «εύρωστου» και «συσταλτικού» ρεαλισμού. Προεκτείνοντας την προβληματική τού *Being-in-the-World* όσον αφορά, σε έναν πρώτο χρόνο, την κριτική τού καρτεσιανισμού στο *Είναι και χρόνος*, καθώς και την ανασκευή τού status της αποβλεπτικότητας μέσω της φαινομενολογικής περιγραφής τού «μέσα-στον-κόσμο-Είναι» ως θεμελιώδους σύστασης του Dasein, και, σε έναν δεύτερο χρόνο, την πραγμάτευση της ρεαλιστικότητας και του status της αλήθειας στην επιστήμη, ο Dreyfus διατυπώνει τη θέση ότι ο ρεαλισμός του Χάιντεγκερ είναι διττός: αφενός, συσταλτικός (*deflationary*) όσον αφορά τις καθημερινές πρακτικές, όπως αυτές πραγματεύονται στην Πρώτη Διάρθρωση του *Είναι και Χρόνος*· αφετέρου, εύρωστος (*robust*) –ή ακριβέστερα «επίδοξα εύρωστος» (*would be robust*)– βασιζόμενος στην πρακτική (*practice-based*) ρεαλισμός σε ό,τι αφορά την επιστημονική αλήθεια. Συνεπώς, αν και αναφορικά

³⁸ Dreyfus 1991b, 262-263. Ο Dreyfus παραπέμπει για την επισήμανση αυτή στη μελέτη “Mental Events” (1980) από το *Essays on Actions and Events* (Davidson 1980).

με την πολεμική του στον καρτεσιανισμό ο Χάιντεγκερ προσεγγίζει τον Davidson σε ό,τι αφορά την κριτική από αυτόν του «μύθου του υποκειμενικού»,³⁹ στον Χάιντεγκερ υπάρχει σαφής διαχωρισμός μεταξύ καθημερινών και μη καθημερινών πρακτικών, όπως είναι οι επιστημονικές πρακτικές. Υπό αυτό το πρίσμα, ο Χάιντεγκερ, για τον Dreyfus, διακρίνεται απολύτως από τη «νέα επιστημολογία» και την κυρίαρχη εν γένει ιρρεαλιστική αντίληψη περί των επιστημονικών αντικειμένων, αλλά και της αλήθειας στην επιστήμη, την οποία προσδιορίζουν ως «συσταλτική».⁴⁰ Ο Davidson είναι ένας από αυτούς που επηρέασαν σημαντικά τη διαμόρφωση αυτού του επιστημολογικού ιρρεαλισμού λ.χ. σε επιστημολόγους όπως ο Joseph Rouse ή ο Jeff Malpas, οι οποίοι, διαθέτοντας και φαινομενολογική κατάρτιση, μετασχημάτισαν τη χαϊντεγκεριανή φαινομενολογία της επιστήμης σε ιρρεαλιστική, ερμηνεύοντας τον Χάιντεγκερ μέσω του Davidson, δηλαδή ως έναν «συσταλτικό» ρεαλιστή σε ό,τι αφορά την επιστήμη. Σημείο αφετηρίας αυτών των θεωρήσεων που υποστηρίζουν τη σύγκλιση των δύο φιλοσόφων στη βάση ενός «συσταλτικού» ρεαλισμού είναι η κοινή στους δύο φιλοσόφους απόρριψη του καρτεσιανισμού: «Ο Davidson εκλαμβάνει τα ανθρώπινα όντα ως χρήστες της γλώσσας οι οποίοι, προκειμένου να έχουν οποιοδήποτε δικό τους νοητικό περιεχόμενο, οφείλουν να μάθουν ταυτοχρόνως για (1) τις οντότητες εντός του κόσμου, (2) το νοητικό περιεχόμενο άλλων νόων, (3) τις γλωσσικές συμβάσεις της κοινότητάς τους. Αποκαλούμε τους Heidegger και Davidson πρακτικούς ολιστές διότι και οι δύο ισχυρίζονται ότι το νόημα εξαρτάται τελικά από την αλληλεξάρτηση πρακτικών, πραγμάτων και νοητικών περιεχομένων. Ο Χάιντεγκερ συλλαμβάνει αυτή την ιδέα στον ισχυρισμό του ότι τα ανθρώπινα όντα είναι ουσιαδώς μέσα στον κόσμο.

39 Davidson 2001e. Για μια ανάπτυξη που προβάλλει τον Ντεκάρτ ως τον κοινό εχθρό των Χάιντεγκερ και Davidson εστιάζοντας στους λόγους για τους οποίους ο Davidson απορρίπτει το καρτεσιανό εγώ, αλλά και το πρωτείο του παραστασιακού στοιχείου στη σκέψη, ενώ παράλληλα επισημαίνει τις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις όσον αφορά το status της αποβλεπτικότητας: Okrent 2000, 281-286.

40 Για τις απόπειρες αντιρεαλιστικής ή ιρρεαλιστικής (*irrealist*) ερμηνείας του *Είναι και Χρόνος*: Glazebrook 2001, 369-370.

Ο Davidson επισημαίνει το ίδιο στην αιτιακή θεωρία του για το νόημα». ⁴¹

Συνεπώς, κατά τον Dreyfus, λόγω της πεποίθησής τους περί διαπλοκής πραγμάτων, πρακτικών και άλλων νόων, και οι δύο φιλόσοφοι υιοθετούν μια στάση που θα χαρακτηρίζαμε συσταλτικό ρεαλισμό σε ό,τι αφορά την καθημερινή πραγματικότητα: «Οι καθημερινές πρακτικές για την εύρεση και τη χρήση πραγμάτων συγκροτούν τη φύση των καθημερινών πραγμάτων, ακόμη και των ειδικών καθημερινών πραγμάτων. Χωρίς πρακτικές για σφυροκόπηση, δεν θα είχαμε ούτε σφυριά... Μπορούμε να συνοψίσουμε αυτό το σημείο κάνοντας αναδρομή σε μια εκδοχή του συσταλτικού ισχυρισμού: στην καθημερινότητα, οι πρακτικές μας για να αναγνωρίσουμε κάτι ή να αναφερθούμε σε αυτό είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις πρακτικές μας για να συνδιαλλαγούμε με το πράγμα αυτό, ενώ οι πρακτικές αυτές εμπλέκονται επίσης στη συγκρότηση της φύσης του πράγματος». ⁴² Η θέση αυτή βρίσκεται σε απόλυτη διάκριση τόσο από τον «εύρωστο ρεαλισμό» που αποδέχεται πλήρως την ύπαρξη των πραγμάτων καθεαυτών όσο και από τον ιδεαλιστικό αντιρεαλισμό: «Δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε καμία προοπτική επί των πραγμάτων που δεν εμπλέκει ήδη τις πρακτικές μας. Συνεπώς, ο πρακτικός ολισμός καθιστά αδιανόητο κάθε ισχυρισμό που αφορά τα πράγματα καθατά που είναι διακριτά από τις πρακτικές καθώς και την ολότητα των πρακτικών που είναι διακριτές από τα πράγματα». ⁴³ Εντούτοις, για τον Dreyfus, η συγκεκριμένη θεώρηση καθίσταται προβληματική όταν το αντικείμενό της είναι η φύση και ο τρόπος που αυτή θεματοποιείται από την επιστήμη από επιστημολόγους, όπως ο Joseph Rouse, οι οποίοι εμπνέονται εν πολλοίς από τη συσταλτική θεωρία της αλήθειας στον Davidson ⁴⁴ και διαβάζουν

41 Dreyfus 1999, 51. Είναι φανερή η μετατόπιση σε σχέση με το άρθρο του 1980, στο οποίο ο Davidson εμφανίζεται, όπως και ο Quine, ως θεωρητικός ολιστής. Στη βάση της πραγμάτευσης του Dreyfus είναι η μελέτη του Davidson "Three Varieties of Knowledge" (1991), καθώς και δοκίμια από το *Inquiries into Truth and Interpretation* (1980).

42 Dreyfus 1999, 64.

43 Dreyfus 1999, 52.

44 Βλ. ενδεικτικά: Davidson 1996. Στη βάση της συσταλτικής θεώρησης της αλή-

τον Χάιντεγκερ μέσα απ' αυτόν.⁴⁵ Ο Davidson αποκλείει τόσο τον «εύρωστο» ρεαλισμό όσο και τον ιδεαλιστικό αντιρεαλισμό όσον αφορά την ύπαρξη των πραγμάτων που συναντάμε στις καθημερινές καταστάσεις του βίου, καθώς γι' αυτόν η καθημερινή πραγματικότητα δεν μπορεί να νοηθεί ανεξάρτητα από τις καταστάσεις του βίου, και αντιστρόφως, πράγμα που έχει συνέπειες και στον τρόπο με τον οποίο αυτός αντιμετωπίζει τις φυσικές οντότητες.

Κατά τον Dreyfus, ο Davidson δεν αρνείται ότι τα πράγματα υπάρχουν εκεί έξω πριν και θα υπάρχουν και μετά από εμάς αλλά η ανάλυση του νοήματος απ' αυτόν καθιστά κάθε συζήτηση για τη φύση ασυνάρτητη. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει, εντούτοις, στην περίπτωση του Χάιντεγκερ, ο οποίος διακρίνει ρητά τον κόσμο των καθημερινών πρακτικών από το σύμπαν της φύσης.⁴⁶ Με άλλα λόγια –και παρόλα τα πολλά προβλήματα που σχετίζονται με τον τρόπο που πραγματεύεται τη διαδικασία της αποκοσμικοποίησης (*Entweltlichung/deworlding*) που οδηγεί στη συγκρότηση των θεωρητικών οντοτήτων ή τη σχέση συνέχειας ή ασυνέχειας μεταξύ προχειρότητας (*Zuhandenheit*) και παρούσης (*Vorhandenheit*)– ο Χάιντεγκερ δέχεται ότι η επιστήμη ως πρακτική πρόσβασης (*access practice*) στη φυσική πραγματικότητα βρίσκεται σε ασυνέχεια με τις καθημερινές πρακτικές, που είναι ένας άλλος τρόπος πρόσβασης στην πραγματικότητα. Η διαδικασία που ο Dreyfus υιοθετεί για να περιγράψει τη σχέση μεταξύ καθημερινών και επιστημονικών πρακτικών είναι αυτής της αφοικείωσης (*defamiliarization*): «Μια ρεαλιστική επιστήμη θα πρέπει να αποκαλύψει για λογαριασμό μας οντότητες

θειας υπάρχει ένα κρίσιμο στοιχείο όπου Davidson και Χάιντεγκερ συγκλίνουν, κατά τον Dreyfus, και το οποίο έχει να κάνει με την παραδοχή ότι οι εννοιακές μας συνδέσεις έχουν ολιστικό χαρακτήρα (Dreyfus 1999, 60).

45 Rouse 2000. Σχετικά με την «πρακτική ερμηνευτική της επιστήμης» που επεξεργάζεται ο Rouse με αφετηρία το *Είναι και Χρόνος* και την υιοθέτηση από αυτόν μιας θέσης περί συστατικού ρεαλισμού: Kochan 2011, 84-92.

46 «Μέσα στην τάξη των οντολογικών θεμελιών και της μορρετής κατηγοριακής και υπαρκτικής παρουσίασης η ρεαλιστικότητα ανάγεται στο φαινόμενο της μέριμνας. Το ότι η ρεαλιστικότητα θεμελιώνεται οντολογικά στο Είναι του εδωνά-Είναι, δεν σημαίνει όμως ότι μπορούν να υπάρχουν ρεαλιστικά όντα, έτσι καθώς είναι καθ' αυτά, μόνον όταν και όσο υπάρχει εδωνά-Είναι» (*Είναι και Χρόνος*, § 43, σ. 334).

που είναι (1) αφοικειωμένες, (2) αναγνωρίσιμες από τυχαίες ιδιότητες, και (3) εξερευνήσιμες χωρίς καμία εξάρτηση από την καθημερινή κατανόηση που αφορά στον προσδιορισμό των ουσιών». ⁴⁷

VI

Λόγω της βαρύτητας των επισημάνσεων, και ακόμη περισσότερο των ρητών θέσεων του Dreyfus που πηγαινούν στην καρδιά των σύγχρονων επιστημολογικών αναζητήσεων, δεν είναι τυχαίος ο αντίκτυπος που είχε, εντός και εκτός του πεδίου της φαινομενολογίας. Στην περίπτωση του Jeff Malpas, αναλυτικού φιλοσόφου που εκκινεί από τον Davidson ενώ διαθέτει παράλληλα κατάρτιση στη φαινομενολογία, υπάρχει η βασική παραδοχή της θεωρητικής ολιστικής αντίληψης για την αλήθεια στον Davidson, παραδοχή που αυτός φαίνεται να υιοθετεί από τον Dreyfus, όπως άλλωστε υιοθετεί και το εγχείρημα προσέγγισης των Χάιντεγκερ και Davidson. Αυτό είναι το ευρύ πλαίσιο εντός του οποίου αναπτύσσεται η επιχειρηματολογία του *Donald Davidson and the Mirror of Meaning* (1992). Σε πρόσφατα άρθρα του, εντούτοις, ο Malpas αποστασιοποιείται από τη θέση του Dreyfus περί διαφοροποιημένων εκδοχών του ρεαλισμού στους δύο φιλοσόφους. Στη βάση της κριτικής του είναι η ίδια η έννοια του ρεαλισμού όπως ορίζεται στη βάση της οντολογικής «αξίωσης για ανεξαρτησία» (*independence claim*) –με άλλα λόγια, τη θέση ότι υπάρχουν αντικείμενα ανεξάρτητα από τη νόηση– με αφετηρία τον Χάιντεγκερ. Για τους Dreyfus και Spinoza, ο τύπος ρεαλισμού που υποστηρίζουν δεν είναι επιστημονικός, ούτε βέβαια μεταφυσικός και δεν αποτυπώνεται στην «αξίωση για μοναδικότητα» (*uniqueness claim*) –με άλλα λόγια, τη θέση ότι υπάρχει μια και μοναδική αλήθεια για τα αντικείμενα της γνώσης– καθώς πρόκειται για έναν πολλαπλό ρεαλισμό (*multiple realism*). Κατ’ αυτούς, ο Χάιντεγκερ δέχεται την οντολογική «αξίωση για ανεξαρτησία», αρνείται όμως την οντολογική «αξίωση για μοναδικότητα», ενώ παράλληλα υποστηρίζει την ασυνέχεια μεταξύ των αντικειμένων

⁴⁷ Dreyfus 1999, 62.

που εμπλέκονται στις καθημερινές μας πρακτικές και των επιστημονικών αντικειμένων, πράγμα που τους οδηγεί στην αποδοχή ενός «εύρωστου» ρεαλισμού σε αυτόν. Αντιθέτως, ο Davidson αποδέχεται την «αξίωση για μοναδικότητα» ενώ παράλληλα υποστηρίζει ότι τα αντικείμενα των καθημερινών πρακτικών και τα επιστημονικά αντικείμενα είναι εξίσου «πραγματικά» – θέσεις που τον χαρακτηρίζουν ως «συσταλτικό» ρεαλιστή.

Ο Malpas ξεκινά από τη βασική θέση ότι τόσο ο Χάιντεγκερ όσο και ο Davidson είναι ρεαλιστές, στο μέτρο που απορρίπτουν τον ιδεαλισμό και τη νεωτερική εκδοχή του καρτεσιανισμού. Το πρόβλημα για τον Malpas έγκειται στη διχοτόμηση μεταξύ «συσταλτικού» και «εύρωστου» ρεαλισμού που δέχεται ο Dreyfus και, ακόμη θεμελιωδέστερα, στην παραδοχή ότι οι καθημερινές πρακτικές δεν αποτελούν τρόπο πρόσβασης στα πράγματα καθαυτά, σε αντίθεση με τις επιστημονικές, ενώ η επιστήμη θα ετίθετο σε κίνδυνο εάν δεχόμασταν μια θέση περί συνέχειας μεταξύ καθημερινής και επιστημονικής πραγματικότητας, πράγμα που φαίνεται να δέχεται ο Davidson. Ο Malpas εντοπίζει στην καρδιά της κριτικής που ασκεί ο Dreyfus στον Davidson μια εσώτερη αντίφαση που έχει να κάνει με την αποδοχή του πρακτικού ολισμού σε αυτόν και την παράλληλη απόρριψη της θέσης περί οντολογικής ανεξαρτησίας σε αυτόν. Η αντίφαση οφείλεται στην κατ' αυτόν σύγχυση μεταξύ οντολογικού και γνωσιοθεωρητικού επιχειρήματος σε ό,τι αφορά την πρόσβασή μας στα πράγματα καθ' αυτά, πράγμα που έχει άμεσο αντίκτυπο στον τρόπο που πραγματεύονται τις μετα-μεταφυσικές εκδοχές του ρεαλισμού καθώς και τη διάκριση μεταξύ εύρωστου και συσταλτικού ρεαλισμού. Ο Malpas φθάνει μάλιστα στο σημείο να παραλληλίσει τη θέση του Dreyfus με ορισμένες ιδεαλιστικών αποχρώσεων εκδοχές της οντολογικής «θέσης περί εξάρτησης» (*dependence thesis*): «Οι Dreyfus και Spinoza μοιάζουν να δέχονται υπόρρητα ότι η ανεξαρτησία (*independence*) που απαιτείται για τον εύρωστο ρεαλισμό, και στην πραγματικότητα, [απαιτείται και] για μια επαρκή θεώρηση της επιστήμης, είναι μια ανεξαρτησία που περικλείει τόσο την ανεξαρτησία του πράγματος από τις πρακτικές μας όσο και την

ανεξαρτησία των πρακτικών από τα μέσα που διαθέτει κανείς για πρόσβαση στα πράγματα. Πράγματι, αυτοί μοιάζουν να εκλαμβάνουν την πρώτη ως εξαρτώμενη από τη δεύτερη – μπορούμε μόνο να έχουμε πρόσβαση στα πράγματα ως έχουν ανεξάρτητα από τις πρακτικές μας εάν τα μέσα που διαθέτουμε για πρόσβαση στα πράγματα είναι καθαυτά ανεξάρτητα από τις πρακτικές μας...».⁴⁸ Για τον Malpas, είναι η σύγχυση και εντέλει το ασύνδετο μεταξύ της σύλληψης ενός αντικειμένου που εξαρτάται από τον νου και της εξάρτησης από τον νου του αντικειμένου που έχει συλληφθεί που κάνει τον Dreyfus να υποστηρίζει, αφενός, τη θέση περί ολισμού στον Χάιντεγκερ, και αφετέρου, τη θέση περί εύρωστου ρεαλισμού σε αυτόν. Αυτό συμβαίνει γιατί στον πρακτικό ολισμό που ο Dreyfus υποστηρίζει για τον Χάιντεγκερ και, σε έναν περιορισμένο βαθμό, για τον Davidson, προσιδιάζει μια θέση περί συνέχειας μεταξύ του κόσμου όπως αυτός εκκαλύπτεται στις καθημερινές πρακτικές μας και του κόσμου της επιστήμης.⁴⁹

Η επιχειρηματολογία του Malpas οδήγησε σε μια κλιμάκωση των αντιδράσεων γύρω από το θέμα του επιστημονικού ρεαλισμού στον Χάιντεγκερ εμπλέκοντας κι άλλους φιλοσόφους που τολμούν να τίθενται στη συννοριακή γραμμή μεταξύ αναλυτικής και ηπειρωτικής φαινομενολογικής παράδοσης, όπως ο Christopher Norris, ο οποίος υπερασπίζεται μια αντιρεαλιστική θέση, από οντολογικής πλευράς, μαζί με μια σχετικιστική θεώρηση της αλήθειας, από γνωσιοθεωρητικής πλευράς, διαφοροποιούμενος από τη σύγκλιση Χάιντεγκερ–Davidson, όπως γίνεται δεκτή από τον Malpas στη συνέχεια της θέσης περί ολισμού του Dreyfus.⁵⁰ Από τις πιο πρόσφατες πραγματεύσεις του θέματος ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεώρηση του Mark Wrathall, στο μέτρο που αυτός προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των Dreyfus–Spinoza και του Davidson σε ό,τι αφορά την πρακτική ασυμβατότητα (*practical incommensurability*) των κόσμων που υποστηρίζουν οι δύο πρώτοι, σε αντίθεση με

48 Malpas 1999, 98 (έμφαση του συγγραφέα).

49 *Ibid.*, 99.

50 Norris 2004 και την απάντηση του Malpas (2004).

την απόρριψη της θεωρίας περί «εννοιακών σχημάτων» (*conceptual schemes*) στον Davidson.⁵¹

VII

Ένα στοιχείο που θα είχε σημασία να επισημάνουμε καταληκτικά είναι ότι, σε αντίθεση λ.χ. με τους Searle και McDowell, με τους οποίους ο Dreyfus ήλθε σε ανοικτή αντιπαράθεση,⁵² από την οποία προέκυψε εν πολλοίς ένας ζωντανός φιλοσοφικός διάλογος, η σταθερά κριτική στάση του έναντι του Davidson, τόσο σε οντολογική όσο και σε γνωσιοθεωρητική βάση, επέτρεψε μια έμμεση μόνο αναμέτρηση. Θα ήταν σκόπιμο, επίσης, να μνημονεύσουμε ορισμένες από τις πλέον πρόσφατες θεωρήσεις που επιχειρούν την προσέγγιση της χαϊντεγκεριανής φαινομενολογίας στο όψιμο έργο του Davidson. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις μελέτες των Timothy Nulty⁵³ και

51 Wrathall 1999.

52 Ισχύει, εντούτοις, ότι ιδιαίτερος στην περίπτωση του McDowell η κριτική του Dreyfus μπορεί να έχει προεκτάσεις και στην προγενέστερη πολεμική με τον Davidson, καθώς το επίκεντρο δεν είναι άλλο από το οντολογικό και γνωσιοθεωρητικό status της απορροφημένης, ενσώματης δοσοληψίας μας (*absorbed, embodied copying*) με τον κόσμο. Για τον McDowell, οι ενσώματες συμπεριφορές και πρακτικές διαπερνώνται από νοητικότητα (*mindedness*), καθώς η τελευταία είναι παντού τόσο στην αναστοχαστική όσο και στη μη αναστοχαστική δράση και, βέβαια, στις ενσώματες πρακτικές (McDowell 2007, 339). Ο Dreyfus, από την άλλη, διατείνεται ότι υπάρχουν συνειδητές αποβλεπτικές καταστάσεις που το υποκείμενο μπορεί να κατέχει χωρίς να έχει την πεποίθηση ότι τις κατέχει. Και μάλιστα, φθάνει στο σημείο να πει ότι το να έχει κανείς αυτές τις εμπειρίες σημαίνει ακριβώς ότι δεν έχει καμία πεποίθηση γι' αυτές (*mindless experiencing*) (Dreyfus και Kelly 2007, 51). Η αντιπαράθεση των δύο ως προς το εννοιακό-νοητικό status των αποβλεπτικών καταστάσεων θα μπορούσε να γενικευτεί υπό όρους και αντανακλά μια γενικότερη θέση του Dreyfus –αλλά και των πολέμιών του– που αφορά το status της ορθολογικότητας. Η αντιπαράθεση γίνεται ακόμη οξύτερη στο δίπολο που συγκροτούν, αφενός, «ο μύθος του νοητικού» (*the myth of the mental*), τον οποίο ο Dreyfus αποδίδει στον McDowell, αλλά, όπως είναι ευνόητο, όχι μόνο σε αυτόν και, αφετέρου, «ο μύθος της αποσωματικοποιημένης νόησης», τον οποίο κατά τον McDowell δέχεται ανερότητα ο Dreyfus και ο οποίος δεν είναι παρά μια απλοϊκή εκδοχή του καρτεσιανισμού. Βλ. σχετικά το πρώτο μέρος της ενδεδειγμένης μελέτης του Zahavi (2013).

53 Nulty 2006a. Για μια συνοπτική θεώρηση των θέσεών του: Nulty 2006b.

Jeff Malpas⁵⁴ που εστιάζουν σε θέματα όπως αυτό της πρωτογενούς τριγωνοποίησης (*primitive triangulation*) στον όψιμο Davidson,⁵⁵ επισημαίνοντας ουσιαστικές συμμετρίες με τον Χάιντεγκερ στην πραγμάτευση της σχέσης εαυτού, άλλου και κόσμου δυνάμει μιας ολιστικής αντίληψης για το νόημα, την οποία είχαν ήδη επισημάνει ερμηνευτές όπως ο Dreyfus.⁵⁶

Εν κατακλείδι, θα θέλαμε να επαναφέρουμε το ζήτημα με το οποίο εισήγαγα το θέμα και το οποίο δεν είναι άλλο από την «παραδειγματική» λειτουργία μιας αναμέτρησης αυτού του τύπου για την αμοιβαία κατανόηση αναλυτικής και ηπειρωτικής φιλοσοφίας, αλλά και της αυτοκατανόησής τους. Η επιλογή μας να εστιάσουμε στην κριτική προσέγγιση δύο εμβληματικών φυσιογνωμιών από τις παραδόσεις αυτές, υπό το πρίσμα της θεώρησης του Dreyfus, δεν είναι άσχετη με το ότι ο τελευταίος συνιστά αναμφίβολα την πηγή σχεδόν όλων των πρόσφατων «αναλυτικών» αναγνώσεων του Χάιντεγκερ. Συνεπώς, δεν είναι τυχαίο ότι η αναφορά του στους λόγους για τους οποίους η πολεμική δύο σημαντικών εκπροσώπων της αναλυτικής και της ηπειρωτικής φιλοσοφίας δεν είναι ξεπερασμένη αλλά μας εμπλέκει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, κι αυτό όχι κατ' ανάγκην για να πάρουμε το μέρος ενός από τους δύο: «Φαίνεται ότι οι εννοιολογικές δεν μπορούν να εξηγήσουν πώς είμαστε απορροφημένοι/βυθισμένοι στον κόσμο, ενώ οι φαινομενολόγοι δεν μπορούν να εξηγήσουν τι κάνει δυνατό για εμάς το να πισωδρομίσουμε από αυτόν και να τον παρατηρήσουμε. Η κατεύθυνση προς την οποία κινείται η φιλοσοφία της αντίληψης και της πράξης, του νου και του κόσμου εξαρτάται από το ποια προσέγγιση θα νικήσει: από το εάν αυτοί που αναλύουν τη διανοικτότητα του υποκειμένου σε έναν κόσμο προτασιακών δομών και ορθολογικών σχέσεων μεταξύ τους μπορούν να εξηγήσουν τις αντιληπτικές σταθερές και την απορροφημένη απόκρισή μας στα συμπεφωνημένα (*solicitations*), ή εάν αυτοί που περιγράφουν την απορροφημένη δόσοληψία μας μπορούν να περιγράψουν πώς φθάνουμε στο σημείο να εκλάβουμε ως δεδο-

54 Malpas 2012, 199-224.

55 Davidson 2001f, 212-213.

56 Υπ' αυτό το πρίσμα, βλ. επίσης: Okrent 2011.

μένο έναν προσδιορισμένο κόσμο αντικειμένων που είναι διαπερατά από εννοιακότητα (*conceptuality*) και νοητικότητα (*mindedness*)». ⁵⁷

Γκόλφω Μαγγίνη
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
gmaggini@uoi.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- Blattner, William D. 1994. Is Heidegger a Kantian Idealist? *Inquiry* 37/2: 185-201.
- _____, 2000. The Primacy of Practice and Assertoric Truth: Dewey and Heidegger. Mark A. Wrathall και Jeff Malpas (επιμ.), *Heidegger, Authenticity, and Modernity. Essays in Honor of Hubert L. Dreyfus*, τόμ. 1. Καίμπριτζ (Μασσ.) και Λονδίνο: The MIT Press, 231-249.
- _____, 2007. Ontology, the A Priori, and the Primacy of Practice. An Aporia in Heidegger’s Early Philosophy. Steven Galt Crowell και Jeff Malpas (επιμ.), *Transcendental Heidegger*. Palo Alto: Stanford University Press, 10-27.
- Clarke, Randolphe 2010. Skilled Activity and the Causal Theory of Action. *Philosophy and Phenomenological Research* 80/3: 523-550.
- Davidson, Donald 1973. Radical Interpretation. *Dialectica* 27/3-4: 313-328.
- _____, 1974. Belief and the Basis of Meaning. *Synthese* 27: 309-323 (=Davidson 2001a, 141-154).
- _____, 1980. Mental Events. *Essays on Actions and Events*. Νέα Υόρκη: Clarendon Press, 207-227.
- _____, 1990. The Structure and Content of Truth. *Journal of Philosophy* 87: 279-328.
- _____, 1991. Three Varieties of Knowledge. *Royal Institute of Philosophy Supplement* 30: 153-166.

⁵⁷ Dreyfus 2007, 364.

- Davidson, Donald 1996. The Folly of Trying to Define Truth. *The Journal of Philosophy* 93/6: 263-278.
- _____, 2001a. *Inquiries into Truth and Interpretation*, 2^η έκδοση. Νέα Υόρκη: Clarendon Press.
- _____, 2001b. *Essays on Actions and Events*, 2^η έκδοση. Νέα Υόρκη: Clarendon Press.
- _____, 2001c. On Saying That. *Inquiries into Truth and Interpretation*, 2^η έκδοση. Νέα Υόρκη: Clarendon Press, 93-108.
- _____, 2001d. *Subjective, Intersubjective, Objective*. Νέα Υόρκη: Clarendon Press.
- _____, 2001e. The Myth of the Subjective. *Subjective, Intersubjective, Objective*. Νέα Υόρκη: Clarendon Press, 39-52.
- _____, 2001f. Three Varieties of Knowledge. *Subjective, Intersubjective, Objective*. Νέα Υόρκη: Clarendon Press, 205-220.
- Dreyfus, Hubert L. 1980. Holism and Hermeneutics. *Review of Metaphysics* 34: 3-23.
- _____, 1991a. *Heidegger and the Philosophy of Mind* by Frederick A. Olafson. *The Philosophical Review* 100/3: 524-529.
- _____, 1991b. *Being-in-the-World. A Commentary of Heidegger's Being and Time, Division I*. Καίμπριτζ (Μασσ.): The MIT Press.
- _____, 1991c. Heidegger's Hermeneutic Realism. David R. Hiley, James F. Bohman και Richard Schusterman (επιμ.), *The Interpretive Turn: Philosophy, Science, Culture*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 25-41.
- _____, 1999. Coping with Things-in-Themselves: A Practise-Based Phenomenological Argument for Realism. *Inquiry* 42/1: 49-78.
- _____, 2000. Responses. Mark Wrathall και Jeff Malpas (επιμ.), *Heidegger, Coping, and Cognitive Science. Essays in Honor of Hubert L. Dreyfus*, τόμ. 2. Καίμπριτζ (Μασσ.) και Λονδίνο: The MIT Press, 313-350.
- _____, 2001. Phenomenological Description vs. Rational Reconstruction. *Revue Internationale de Philosophie* 55/217: 181-196.
- _____, 2006. Overcoming the Myth of the Mental. *Topoi* 25/1-2: 43-49.
- _____, 2007. The Return of the Myth of the Mental. *Inquiry* 50/4: 352-365.
- _____, 2013. The Myth of the Pervasiveness of the Mental. Joseph K. Schear (επιμ.), *Mind, Reason, and Being-in-the-World. The McDowell-Dreyfus Debate*. Λονδίνο: Routledge, 15-40.

- Dreyfus, H. L. και S. Kelly 2007. Heterophenomenology: Heavy-handed sleight-of-hand. *Phenomenology and the Cognitive Science* 6/1-2: 45-55.
- Engel, Pascal 2000. *Η Αλήθεια. Στοχασμοί πάνω σε μερικές προφανείς αλήθειες*, μτφρ. Στέλιος Βιβιδάκης. Αθήνα: Scripta.
- Føllesdal, Dagfinn 1969. Husserl's Notion of Noema. *The Journal of Philosophy* 66/20: 680-687.
- _____, 1973. Indeterminacy of Translation and Under-Determination of the Theory of Nature. *Dialectica* 27/3-4: 289-301.
- _____, 1982. The Status of Rationality Assumptions in Interpretation and in the Explanation of Action. *Dialectica* 36/4: 301-316.
- _____, 1996. Analytic Philosophy: What Is It and Why Should One Engage in It? *Ratio* IX/3: 193-208.
- _____, 1999. Mind and Meaning. *Philosophical Studies* 94/1-2: 139-149.
- _____, 2001. Hermeneutics. *International Journal of Psychoanalysis* 82/2: 375-379.
- Friedman, Michael 2000. *A Parting of the Ways. Carnap, Cassirer, and Heidegger*. Σικάγο και Λονδίνο: Open Court.
- Glazebrook, Trish 2001. Heidegger and Scientific Realism. *Continental Philosophy Review* 34/4: 361-401.
- Kochan, Jeff 2011. Getting Real with Rouse and Heidegger. *Perspectives on Science* 19/1: 81-115.
- Malpas, Jeff 1999. The Fragility of Robust Realism: A Reply to Dreyfus and Spinoza. *Inquiry* 42/1: 89-101.
- _____, 2004. Holism, Realism, and Truth: How to be an Anti-Relativist and Not Give up on Heidegger (or Davidson) – A Debate with Christopher Norris. *International Journal of Philosophical Studies* 21/3: 339-356.
- _____, 2012. Topology, Triangulation, and Truth. *Heidegger and the Thinking of Place: Explorations in the Topology of Being*. Κάιμπριτζ (Μασσ.): The MIT Press, 199-224.
- McDowell, John 2007. What Myth? *Inquiry* 50/4: 338-351.
- _____, 2013. The Myth of the Detached Mind. Joseph K. Schear (επιμ.), *Mind, Reason, and Being-in-the-World. The McDowell-Dreyfus Debate*. Λονδίνο: Routledge, 41-56.
- Moran, Dermot 2000. Heidegger's Critique of Husserl's and Brentano's Accounts of Intentionality. *Inquiry* 43/1: 39-65.

- Norris, Christopher 2004. Reply to Jeff Malpas: on truth, realism, changing one's mind about Davidson (not Heidegger), and related topics. *International Journal of Philosophical Studies* 12/3: 357-374.
- Nulty, Timothy J. 2006a. *Primitive Disclosive Aletheism: Davidson, Heidegger, and the Nature of Truth*. Φραγκφούρτη: Peter Lang.
- _____, 2006b. Davidsonian Triangulation and Heideggerian Comportment. *International Journal of Philosophical Studies* 14/3: 443-453.
- Okrent, Mark 2000. Intending the Intender (Or, Why Heidegger Isn't Davidson). Mark A. Wrathall και Jeff Malpas (επιμ.), *Heidegger, Authenticity, and Modernity. Essays in Honor of Hubert L. Dreyfus*, τόμ. 1. Κάιμπριτζ (Μασσ.) και Λονδίνο: The MIT Press, 279-301.
- _____, 2011. Davidson, Heidegger, and Truth. Jeff Malpas (επιμ.), Dagfinn Føllesdal (πρόλογος), *Dialogues with Davidson. Acting, Interpreting, Understanding*. Κάιμπριτζ (Μασσ.): The MIT Press, 87-112.
- Olafson, Frederick 1975. Consciousness and Intentionality in Heidegger's Thought. *American Philosophical Quarterly* 12/2: 91-103.
- Pascal Engel και Richard Rorty 2010. *Σε τι χρησιμεύει η αλήθεια;*, μετάφραση Στέλιος Βιρβιδάκης, πρόλογος Patrick Savidan. Αθήνα: Πόλις.
- Rouse, Joseph 2000. Coping and Its Contrasts. Mark A. Wrathall και Jeff Malpas (επιμ.), *Heidegger, Authenticity, and Modernity. Essays in Honor of Hubert L. Dreyfus*, τόμ. 2. Κάιμπριτζ (Μασσ.) και Λονδίνο: The MIT Press, 7-28.
- Schatzki, Theodore R. 2006. The Time of Activity. *Continental Philosophy Review* 39: 155-182.
- Searle, John 2000. The Limits of Phenomenology. Mark A. Wrathall και Jeff Malpas (επιμ.), *Heidegger, Coping, and Cognitive Science. Essays in Honor of Hubert L. Dreyfus*, τόμ. 2. Κάιμπριτζ (Μασσ.) και Λονδίνο: The MIT Press, 71-92.
- Stepanich, Lambert V. 1991. Heidegger: Between Idealism and Realism. *The Harvard Review of Philosophy* 1/1: 20-28.
- Stern, David 2000. Practices, Practical Holism, and Background Practices. Mark Wrathall και Jeff Malpas (επιμ.), *Heidegger, Coping, and Cognitive Science. Essays in Honor of Hubert L. Dreyfus*, τόμ. 2. Κάιμπριτζ (Μασσ.) και Λονδίνο: The MIT Press, 53-69.
- Tanzer, Mark Basil 1998. Heidegger on Realism and Idealism. *Journal of Philosophical Research* 23: 95-111.

- Vrahimis, Andreas 2013. *Encounters between Analytic and Continental Philosophy*. Λονδίνο: Palgrave-MacMillan.
- Witherspoon, Edward 2003. Much Ado about the Nothing: Carnap and Heidegger on Logic and Metaphysics. C. G. Prado (επιμ.), *A House Divided: Comparing Analytic and Continental Philosophy*. Άμχερστ, ΝΥ: Humanity Books, 291-322.
- Wrathall, Mark 1999. Practical Incommensurability and the Phenomenological Basis of Robust Realism. *Inquiry* 42/1: 79-88.
- Zahavi, Dan 2004. Phenomenology and the Project of Naturalization. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 3: 331-347.
- _____, 2013. Mindedness, Mindlessness and First-Person Authority. J. Schear (επιμ.), *Mind, Reason, and Being-in-The-World: The McDowell-Dreyfus Debate*. Λονδίνο: Routledge, 320-343.
- Βιρβιδάκης, Στέλιος 2005. Αναλυτική και ηπειρωτική φιλοσοφία: κριτήρια αναγνώρισης και διάκρισης. *Νεύσις* 14: 3-47.

Hubert Dreyfus on “robust” realism in Heidegger,
or Heidegger against Davidson

GOLFO MAGGINI

Abstract

TWO ARE the major hermeneutic orientations, both ontological and cognitive, regarding Heidegger’s *Being and Time*. The first conceives of its First Division as the manifestation of an idealism – e.g. of a “temporal idealism” in William Blattner’s terms –, whereas the second one focuses on the unique features of its meta-metaphysical realism. Hubert Dreyfus’ main thesis stresses the irreducibility of practical understanding to cognitive elements in the early

Heidegger; in this respect, he follows the positions of Quine, Davidson and Rorty as to the nature of convictions and beliefs. Nevertheless, according to Dreyfus, the early Heidegger, in close proximity to Merleau-Ponty and the late Wittgenstein, adopts the position that practical understanding, while involving beliefs and convictions, can only be conferred meaning against a background of common practices. In *Being and Time*'s hermeneutic realism Dreyfus traces down the basic assumption that micro-practices cannot be objectified in the form of beliefs, convictions, or norms. For Dreyfus, Heidegger's "robust" realism is not reducible to any form of metaphysical realism, pragmatism or physicalism. In his more recent readings of *Being and Time* Dreyfus opposes Heidegger's "robust" realism to Davidson's "deflationary" realism criticising the interpretations of *Being and Time* by interpreters inspired by Davidson, such as Joseph Rouse and Jeff Malpas.

